

Włoska tożsamość narodowa na przykładzie Padanii

Małgorzata Maria Fijał, *Uniwersytet Jagielloński (Polska)*

E-mail: fjalmałgorzata@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4267-1908

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie problemu włoskiej tożsamości narodowej na przykładzie Padanii. Szczególna uwaga została zwrócona na kontekst referendum w sprawie zwiększenia autonomii regionów: Wenecji Euganejskiej oraz Lombardii, które odbyły się 22 października 2017 roku. Analiza ma na celu zweryfikowanie przyjętej hipotezy badawczej, zakładającej osłabienie poczucia włoskiej tożsamości narodowej na rzecz (padańskiej) tożsamości regionalnej. Dla wyjaśnienia problemów badawczych zastosowano metodę historyczno-porównawczą, która pomoże odpowiedzieć na pytanie, czy Północne Włochy, często utożsamiane z Padanią, mogą pretendować do miana nowego „północnowłoskiego” państwa. Wzięte zostają pod uwagę zarówno projekt utworzenia niezależnego państwa Padanii, jak i program obecnie działających na Północy Włoch regionalnych ruchów dążących do uzyskania większej autonomii od państwa centralnego.

Słowa kluczowe: włoska tożsamość narodowa, Włochy, referendum, autonomia regionalna, Padania

Italian national identity on the example of Padania

Abstract

The aim of this article is to present the problem of Italian national identity on the example of Padania. Particular attention was paid to the context of the Venetian and Lombard referendum for greater autonomy which took place on 22 October 2017. The analysis is aimed at verifying the research hypothesis assuming a weakening of the sense of the Italian national identity in favor of regional identity. To explain the research problems a historical-comparative method was applied, which would allow to attempt to answer if Northern Italy, often identified with Padania, could aspire to be a new independent state. The evolution of separatist tendencies in Italy was analysed.

Keywords: Italian national identity, Italy, referendum, regional autonomy, Padania

Przeobrażenia polityczne w Europie, jak np. Brexit, zapoczątkowany przez referendum w Wielkiej Brytanii w czerwcu 2016 r., czy katalońskie referendum niepodległościowe w październiku 2017 r., budzą uzasadnione pytania o kształt przyszłej mapy Europy. Wspomniane wydarzenia mogą, zgodnie z efektem domino, wywołać szereg dalszych komplikacji, stając się precedensem otwierającym drogę do wzrostu aktywności ruchów separatystycznych w innych europejskich krajach o charakterze regionalnym. W Europie regionów, które dążą do usamodzielnienia się, jest więcej. Tendencje separatystyczne obecne są również we Włoszech, gdzie istnieją wspólnoty regionalne podkreślające swoją odrębność, zagrażając jedności kraju. Za przykład może postużyć tzw. „Venexit” – pojawiające się określenie fenomenu wzmożonych tendencji separatystycznych czy autonomicznych w regionie Wenecja Euganejska (wł. *Veneto*) (Zulin, Mion 2017). Celem niniejszego artykułu jest nie tyle zaprezentowanie wzmożonych tendencji separatystycznych we Włoszech, co przedstawienie problemu włoskiej tożsamości narodowej na przykładzie Padanii ze szczególnym uwzględnieniem referendum konsultacyjnych w sprawie zwiększenia autonomii regionów: Wenecji Euganejskiej oraz Lombardii, które odbyły się 22 października 2017 roku. Prezentowana w artykule analiza ma na celu zweryfikowanie przyjętej hipotezy badawczej, zakładającej osłabienie poczucia włoskiej tożsamości narodowej na rzecz (padańskiej) tożsamości regionalnej.

Punkt wyjścia dla rozważań stanowi kwestia niebagatelnego oddziaływania na silnie rozbudowaną włoską tożsamość regionalną ruchu *Risorgimento*¹ z połowy XIX w., którego celem oprócz zbudowania zjednoczonego państwa, było stworzenie jednolitego narodu (szerzej: Sondel-Cedarmas 2011: s. 261-174). Proces formowania włoskiej tożsamości narodowej nie był łatwym zadaniem, bowiem przez wieki Półwysep Apeniński był podzielony na wiele jednostek, tworzyły go królestwa, księstwa, republiki, a zamieszkujące go społeczności regionalne w ciągu stuleci stworzyły odmienne tradycje historyczne, kulturowe i językowe. W literaturze przedmiotu podejmuje się często kwestię problemu włoskiej tożsamości narodowej czy braku przywiązania do tradycji *Risorgimento* w kulturze politycznej Włoch (np. Gentile 2011; Magoska 2004; Visetti 2009; Sondel-Cedarmas 2011; Patriarca 2010; i in.). Dość wspomnieć wydaną w 2009 r. książkę włoskiego reportera Giampaolo Visettiego o wymownym tytule „Ex Italia”, w której powraca kwestia problemu słabości włoskiej tożsamości narodowej, składającej się z odmiennych rzeczywistości lokalnych (Visetti 2009). Już autor wstępu, Ilvio Diamanti, pisze o pojawiającej się skłonności do rezygnowania z jakiegokolwiek czynnika unifikacyjnego i uznania, zgodnie ze słynną formułą austriackiego polityka Klemensa Lotharavon Metternicha, że Włochy są jedynie „wyrażeniem geograficznym”, pozbawionym realnych podstaw (za: Gabaccia 2006: s. 11). W sensie politycznej jedności państwo istnieje od ponad 155 lat, ale jeszcze do dzisiaj zmagą się z problemem ugruntowania tożsamości narodowej, objawiającej się lokalnym

¹ Termin *risorgimento* z historycznego punktu widzenia oznacza ruch narodowościowy, proces jednoczenia państw Półwyspu Apenińskiego pod władzą Królestwa Sardynii, stanowiący kilkunastoletni okres w historii Włoch. Terminu tego używa się także w odniesieniu do szerszego ruchu kulturalnego i ideologicznego głównie elity intelektualnej z Północy kraju, której ideały skupiały się wokół wartości moralnych, nie zaś społecznych czy politycznych.

patriotyzmem, identyfikowaniem się raczej z własnym regionem i małą ojczyzną, niż z narodem jako całością (Gabaccia 2003: s. 13). Za jeden z najbardziej spektakularnych tego przejawów można uznać obchody 150-tej rocznicy powstania zjednoczonego państwa włoskiego (17 marca 1861 r.) w 2011 roku. Kontrowersje i polemiki, które pojawiły się w czasie przygotowań do tej uroczystości, skłoniły współczesnych politologów oraz socjologów do wysunięcia tezy, iż święto utworzenia zjednoczonego Królestwa Włoch jest narodowi włoskiemu obce. Jak słusznie zauważyła italianistka i politolog Joanna Sondel-Cedarmas, święto to nie tylko nie występuje w kalendarzu oficjalnych świąt państwowych, ale nawet próby nadania mu tego charakteru nie przyniosły zamierzonych efektów, ponieważ wywołały sprzeciw niektórych ugrupowań politycznych, przede wszystkim Ligi Północnej – partii o programie separatystycznym i antyeuropejskim, znajdującej się wówczas w koalicji rządowej (Sondel-Cedarmas 2011: s. 261), a w 2017 r. będącej *notabene* organizatorem wspomnianych referendów ws. autonomii dwóch północnych regionów Włoch: Wenecji Euganejskiej oraz Lombardii.

W świetle tej tendencji warto zwrócić uwagę na wyniki sondażu Instytutu Badawczego *Demos* z września 2017 roku, zgodnie z którymi co czwarty mieszkaniec Półwyspu Apenińskiego, chociaż jako najważniejszą wybiera tożsamość włoską, wskazuje jednak na przywiązanie do swojego miasta, a w szerszym spectrum do regionu (12 proc.).² Powstaje pytanie, dlaczego sytuacja wygląda jednak inaczej na Północy kraju, gdzie mieszkańcy częściej niż inni Włosi wybierają przynależność regionalną. Postępując metodą historyczno-porównawczą podejmuję próbę odpowiedzi na pytania badawcze: czy Północne Włochy, często utożsamiane z Padanią – jednym z włoskich obszarów geograficznych, położonym w delcie Padu, są tylko zjawiskiem czysto geograficznym czy może czymś więcej i mogą pretendować do miana nowego, niezależnego „północnowłoskiego” państwa. Rozważę również, czy powstanie i rozwój separatystycznej Ligi Północnej można uznać za przejaw kryzysu włoskiej tożsamości narodowej. Zastosowana metoda oparta głównie na badaniach jakościowych, polegających na zrozumieniu rzeczywistości w oczach aktorów społecznych w odniesieniu do ewolucji programu partyjnego Ligi Północnej, pozwoli przedstawić rozwój tendencji separatystycznych we Włoszech, biorąc pod uwagę zarówno program utworzenia niezależnego państwa Padanii, jak i program obecnie działających na Północy Włoch regionalnych ruchów dążących do uzyskania większej autonomii od państwa centralnego.

Wpływ ruchu *Risorgimento* na kwestie społeczno-gospodarcze w północnej części Włoch

Narastające w połowie XIX w. niezadowolenie społeczeństwa z sytuacji polityczno-społecznej na terytorium Półwyspu Apenińskiego rozdrobnionego na królestwa, księstwa i republiki, a także panujące w Europie Zachodniej nastroje społeczne i narodowe, wpłynęły korzystnie na kształtowanie się idei zjednoczeniowych oraz założeń politycz-

² Sondaż przeprowadził instytut badawczy *Demos* na zamówienie Fundacji Unipolis z Bolonii, zajmującej się kwestiami społecznymi (*Demos&Pi WWW*).

nym ruchu *Risorgimento* dążącego do unifikacji Włoch. Jednakże wraz z zakończeniem procesu zjednoczenia kraju pojawiła się we Włoszech kwestia regionalizmu i naruszenia odrębności regionalnych. Czynniki te nie pozostały obojętne na proces tworzenia tożsamości narodowej Włochów (Zakrzewska 1974: s. 159). Warto zwrócić uwagę na fakt, iż unifikacja terytorialna i polityczna były tymi prawdopodobnie najłatwiejszymi do osiągnięcia, znacznie trudniej było wypracować integrację w wymiarze tożsamości społecznej (Matek 2013: s. 16). Należy pamiętać, iż formalne zjednoczenie państwa w rzeczywistości nie oznaczało zjednoczenia narodu czy też osłabienia poczucia identyfikacji regionalnej. Przeciwnie, przywiązanie do miejsca pochodzenia, małej ojczyzny zdawało się pozostawać najistotniejsze (Gabaccia 2003: s. 13). W konsekwencji, jak zauważył polski socjolog Witold Misiuda-Rewera, poczucie odrębności tożsamości regionalnych dało podstawę nowożytniej regionalizacji Włoch i powstania regionów o statutach specjalnych oraz zwykłych (Misiuda-Rewera 2005: s. 11–12). Konstytucja Republiki Włoskiej z 1947 r., nie tylko tworząca republikę parlamentarną, ale przewidująca też zdecentralizowany ustrój państwa, otworzyła drogę do wypracowania mechanizmów współistnienia w tym państwie różnych grup tożsamościowych, mieszkających w 20 regionach, w różnym stopniu identyfikujących się z wizją jednej, wspólnej, włoskiej państwowości³. Włoscy badacze wskazują, iż historycznym i ideologicznym podłożem regionalizmów są wewnętrzne dążenia autonomiczne przeciwdziałające centralizmowi. Korzeni rozwoju regionalizmu należy doszukiwać się w okresie *Risorgimento*, kiedy to dyskutowano nad charakterem włoskiego państwa (Barbagallo 2001; Gentile 2010, 2011). Włoski politolog Corrado Mandrino wskazuje, iż termin *regionalismo* pochodzi z włoskiego okresu zjednoczenia, kiedy został on użyty przez przeciwników centralizmu piemonckiego podczas unifikacji Królestwa Włoch (Baldi 2003: s. 149). Warto podkreślić, iż region Piemontu był niejako uprzywilejowany, ponieważ to do niego dołączono pozostałe regiony, które nie zawsze były zadowolone ze sposobu, w jaki dokonano się zjednoczenie. Regionalizm odgrywa szczególną rolę we Włoszech, które są krajem niejednorodnym pod względem rozwoju gospodarczego. Związane z rynkiem austriackim, położone na północy Półwyspu Apenińskiego regiony Lombardia i Wenecja Euganejska znajdowały się w najkorzystniejszej sytuacji (Gierowski 2005: s. 349–360). Tendencji tej nie udało się zmienić do czasów współczesnych. Jednym z głównych problemów w historii Włoch, od chwili politycznego zjednoczenia kraju do dzisiaj, pozostaje odmienność rozwoju struktur społeczno-gospodarczych i tempa wzrostu pomiędzy północą a południem kraju. Północ Włoch, identyfikowana z obszarem geograficznym pod nazwą Padania lub Nizina Padańska (wł. *Pianura Padana*), wyznaczonym na południu przez bieg rzeki Pad i jej dopływy jest obszarem, który obecnie wyróżnia się od pozostałej części Włoch pod względem gospodarczym, przemysłowym, a także z punktu widzenia rynku zatrudnienia (Golemo 2013: s. 74). Warto zauważyć, że Północne Włochy należą do najbogatszych obszarów świata i niewątpliwie są jednym z najlepiej rozwiniętych regionów w Europie.

³ Włochy dzielą się na 20 regionów, z których pięć traktowanych jest na mocy konstytucji jako autonomiczne i posiadające szczególny status. (Szerzej: Bagnasco 1994; Bielański 2002; Machelski 2010, 2013; Grosse 2000; Gaca, Witkowski 2012; Kozłowska 2012; Sługocki 2005).

Włoski geograf, ekspert w zakresie geografii regionów, Roberto Mainardi, który poświęcił Padanii monografię zatytułowaną „*L'Italia delle regioni. Il Norde la Padania*” („Włochy regionów. Północ i Padania”) uważa Padanię za jedną z czterech wydzielonych części Włoch, a mianowicie za południową część kontynentalnej Europy z ujściem do Morza Adriatyckiego (Mainardi 1998).⁴ Mainardi wskazuje szczególną rolę północno-zachodnich regionów kraju dla rozwoju gospodarczego Włoch, które jako pierwsze po dziewiętnastowiecznej stagnacji zaczęły intensywnie rozwijać przemysł i nowe technologie produkcyjne (Mainardi 1998: s. 1). Jak zauważa, ów obszar padański ukształtował się wokół głównej osi biegnącej z zachodu na wschód, pomiędzy miastami Turynem i Triestem. Włoski badacz podkreślił, iż to północne Włochy, a w szczególności region Lombardii od XIX w. napędzał działalność gospodarczo-finansową, stając się następnie, dzięki boomowi gospodarczemu z przetomu lat 50-tych i 60-tych XX w. *spiritus movens* wprowadzania nowych trendów i technologii.

Rozwój ekonomiczny Włoch związany jest z tzw. „trójkątem przemysłowym” wyznaczonym przez trzy północne miasta: Mediolan, Turyn i Genuę. Należy pamiętać, iż Turyn był pierwszą stolicą zjednoczonego królestwa w latach 1861–1865 i wraz z całym regionem Piemontem, odegrał znaczącą rolę w procesie jednoczenia kraju. Na początku XX w. zastąpił z produkcji samochodów rozpoznawalnej na całym świecie marki Fiat. Stopniowo, z biegiem czasu Turyn i Genua zaczęły jednak tracić swoją czołową pozycję, a do owego „trójkąta” dołączały kolejne miasta wzdłuż osi zachód-wschód, aż po Wenecję, która wraz z innymi miastami regionu Wenecja Euganejska (Padwa, Vicenza, Werona) zaczęła rosnać w siłę. Ważnym regionem na scenie ekonomicznej z czasem stała się także Emilia Romagna (Bologna, Modena, Parma, Reggio Emilia) (Mainardi 1998: s. 124–127). Mainardi szczególną funkcję przypisuje jednak miastu Mediolan, którego określa wyjątkowym „miastem padańskim”, współczesnym propagatorem sektora przemysłowego i finansowego, który już w średniowieczu i renesansie wiodł prym w manufakturze i kupiectwie (Miglio, Veneziani 1997: s. 56). Po zjednoczeniu Włoch stolica Lombardii stała się motorem gospodarczo-przemysłowym królestwa. Jednakże nie tylko korzystne położenie geograficzne i dobra organizacja produkcji doprowadziły Mediolan do sukcesu ekonomicznego, ale także jego otwarcie na zewnątrz, ku Europie. Cytowany badacz określa *Milano* „metropolią handlową i finansową o międzynarodowej randze”, która steruje „padańskim obszarem gospodarczym” (Mainardi 1998: s. 120–127).

W podobnym tonie wypowiada się w swoim klasycznym studium o tradycjach obywatelskich we Włoszech amerykański politolog Robert Putnam, stwierdzając, że północne regiony Włoch, bardziej niż południowe charakteryzują się wysokim kapitałem społecznym i poziomem obywatelskości (Putnam 1995). Wskazuje on, iż w regionach północnych od czasów zjednoczenia dominował model życia w społeczności poziomej, obywatele żyli w egalitarnej, współpracującej ze sobą wspólnotie. To właśnie m.in. w północnych Włoszech należy doszukiwać się źródeł europejskiej obywatelskości, to znaczy podstaw zaangażowania członków wspólnoty w sprawy publiczne. Putnam znajduje jednak źródła

⁴ Obok Padanii, Roberto Mainardi wyróżnia jeszcze część apenińską, dwie największe wyspy - Sycylię i Sardinie oraz tzw. Włochy Środkowe (Italia di Mezzo) (Mainardi 1998).

tych postaw jeszcze między innym w tradycji średniowiecznych włoskich komun, gdzie dokonywano podziału władzy pomiędzy członków społeczności dzięki „normom i instytucjom powstałym wskutek obywatelskiego zaangażowania” (Putnam 1995: s. 184–190). W północnych miastach Włoch kontynuowano „tradycje obywatelskie” w formie „etyki obywatelskiego zaangażowania”, przejawiające się m.in. w postaci tak zwanej *aiutarella*, to znaczy w tradycyjnym zwyczaju wzajemnego świadczenia sobie usług przez sąsiadów czy wspólnej odpowiedzialności (Putnam 1995: s. 206). Dolina Padańska dzięki ożywionej działalności gospodarczej i obywatelskiemu zaangażowaniu była również lepiej przygotowana do przyjęcia nowinek kulturowych. Jak zauważył Roberto Mainardi, tradycja obywatelskości w północnej części Półwyspu Apenińskiego wpłynęła na wzrost różnych form zaangażowania społecznego, takich jak związki zawodowe, spółdzielnie, partie polityczne czy różnego rodzaju stowarzyszenia (Mainardi 1998: s. 14–16). Dziedzictwo komunalne północnych Włoch zapoczątkowało kwestię tzw. *distretti industriali* (dystryktów przemysłowych), które rozwijały się na terenach północnych Półwyspu Apenińskiego od lat 80. XX w. (Golemo 2013: s. 47). Na terenie Padanii wytworzyły się nowe ramy funkcjonowania gospodarki i nowe sposoby produkcji. Dzięki temu rejon padański stał się silnym makroregionem w europejskiej przestrzeni ekonomicznej. Od ostatniej dekady XX w. Północ Włoch bazuje na „kapitalizmie wiedzy”, światowych sieciach komunikacyjnych i międzynarodowym systemie finansowym. Jak słusznie zauważyła Karolina Golemo, pod koniec lat 90-tych Północne Włochy „stały się już makroregionem gospodarczym o wymiarze europejskim”, aczkolwiek niektórzy włoscy historycy uważają, że komuny zahamowały rozwój narodowy i wywarły negatywny wpływ na rozwój tożsamości narodowej poprzez kierowanie się społecznością wyłącznie lokalnym, regionalnym interesem (Golemo 2013: s. 40).

Liga Północna na rzecz Niepodległości Padanii jako przejaw kryzysu włoskiej tożsamości narodowej?

Obecnie w Północnych Włoszech działa szereg etnonacjonalistycznych ugrupowań głoszących hasła autonomiczne i separatystyczne. Wyróżnić tu można m.in. *Movimento di Liberazione Nazionale del Popolo Veneto*⁵, *Unità Popolare Veneta*⁶ czy *Domà Nunch*⁷. Wspomniane partie o charakterze regionalnym nie odgrywają jednak znaczącej roli we włoskiej polityce. Należy zaznaczyć, iż pierwsze ligi rozwijały się na początku lat 80-tych XX w., domagając się obrony regionalnych dialektów i kultury. Z czasem jednak przekształcały się w coraz bardziej znaczące ugrupowania głoszące hasła populistyczne (Clark 2009: s. 640). Najlepszym tego przykładem jest powstanie w 1989 r. partii politycznej o nazwie „Liga Północna na rzecz Niepodległości Padanii” (wł. *Lega Nord per*

⁵ Tłumaczenie: Narodowy Ruch Wyzwolenia Ludu Weneckiego (zob.: Republica Veneta W/W/W).

⁶ Tłum.: Jedność Ludu Weneckiego (zob.: Unità Popolare Veneta W/W/W).

⁷ *Domà Nunch* to ekologiczna separatystyczna partia. Opowiada się za niepodległością regionów, bowiem tylko w ten sposób można zapewnić odpowiednią opiekę ekosystemowi. Proponuje podział Włoch według współpracy lombardzko-piemoncko-weneckiej, (*Domà Nunch* W/W/W)

l'Indipendenza della Padania), która od momentu powstania odgrywa znaczącą rolę na włoskiej scenie politycznej⁸. Założycielem i sekretarzem federalnym był przez ponad 20 lat Umberto Bossi (1989–2012), który dążył do utworzenia autonomicznej Republiki Północnej⁹.

Roberto Mainardi łączy rosnącą w latach 90-tych XX w. popularność populistyczno-separatystyczną z kryzysem tożsamości, którego szczególnie doświadczyła wtedy Północ Włoch. Zanikał bowiem wówczas fenomen miast przemysłowych, podupadały wspomniane wcześniej dystrykty przemysłowe, które prężnie rozwijały się jeszcze w latach 80-tych, praca fabryczna przestała być głównym wyznacznikiem stylu życia, masowo nasilała się imigracja. Mainardi opisuje ten okres jako „odkrywanie matych ojczyzn, miejsc i tradycji” (Mainardi 1998: s. 117). Postulaty głoszone przez ligi północne dotyczące separatyzmu regionów czy imigracji zostały obrane za fundament programu Ligi Północnej, która stała się zagrożeniem dla całego dziedzictwa *Risorgimento*. Dodatkową przyczyną sukcesów wyborczych lig północnych stało się rozpowszechnienie skandali korupcyjnych i układów powiązań zwanych *Tangentopoli* (z włoskiego – „tąpówkogród”). Miały one swoje źródło na Północy Włoch, w Lombardii, a precyzyjniej zaczęły się one w Mediolanie od operacji *mani pulite* – czyste ręce, kiedy 17 lutego 1992 r. socjalista Mario Chiesa został oskarżony o przyjęcie łapówki. Odkryto wtedy szeroką sieć korupcyjną występującą na terenie całej Lombardii. Dla przywódców lig, zwłaszcza Umberto Bossiego, wszelkie kroki zmierzające do utrudnienia sędziom śledztw były propagandowym sukcesem (Clark 2009: s. 643–644).

Już w pierwszym okresie swojej działalności, to znaczy na początku lat 90-tych XX w., Liga Północna opowiadała się za wprowadzeniem zmian w konstytucji, które umożliwiłyby przekształcenie Włoch w państwo o strukturze federalnej. W skład Republiki Federalnej Padanii – jak miałyby się nazywać to nowo powstałe państwo – miały wchodzić regiony: Lombardia, Piemont, Trydent-Górna Adyga, Dolina Aosty, Friuli-Wenecja Julijska, Wenecja Euganejska, Liguria, Emilia-Romania, a także Toskania, Umbria i Marche (Statut 2015). Po upadku I Republiki Włoskiej partia zaczęła odnosić sukcesy polityczne. W roku 1994 weszła w skład koalicji rządowej Silvio Berlusconi, aczkolwiek rok później przyczyniła się do upadku jego rządu. Ministrowie Ligi wchodzili do kolejnych rządów centroprawicy z przyświecającymi im hasłami jak „Wolna Padania!” (wł. *„Padania libera!”*) czy „Rzym to złodziej!” (wł. *„Roma ladrona!”*). W 2001 roku Liga ponownie znalazła się w koalicji z Ludem Wolności zdobywając coraz liczniejsze grono

⁸ Liga Północna na rzecz Niepodległości Padanii powstała jako konfederacja sześciu regionalnych ruchów autonomicznych działających w północnych Włoszech: *Lega Lombarda* (Liga Lombardzka), *Liga Veneta* (Liga Wenecka), *Piemont Autonomista* (Autonomiczny Piemont), *Union Ligure* (Związek Liguryjski), *Lega Emiliano-Romagnola* (Liga Emiliańsko-Romańska) oraz *Alleanza Toscana* (Sojusz Toskański). W momencie powstania ugrupowanie nosiło nazwę *Movimento Lega Nord* (Ruch Ligi Północnej). W latach 1995–1997 funkcjonowała jako *Lega Nord Italia Federale* (Liga Północna Federalne Włochy). Obecna nazwa została przyjęta w 1997 roku. (*Lega Nord* WWW).

⁹ W 2012 roku Umberto Bossi, oskarżony przez policję finansową o defraudację partyjnych pieniędzy, zrezygnował z przywództwa partii. Zastąpił go Roberto Maroni, a od 15 grudnia 2013 r. na czele Ligi stanął Matteo Salvini, jej dotychczasowy europoseł. Bossi nadal pełni jednak funkcję dożywotniego przewodniczącego (wł. *Presidente Federale a vita*).

sprzymierzeńców, głównie w Lombardii, Wenecji Euganejskiej oraz Piemontcie. Głosiła wówczas przede wszystkim hasła federalizmu fiskalnego, w którym każdy region miałby zagwarantowaną autonomię w kwestii ustalania podatków od swoich obywateli, a podatki państwowe byłyby ustalane przez Senat – przekształcony w Izbę Regionów (wł. *Camera delle Regioni*) (Golemo 2013: s. 78). Liga radykalizowała swój program, domagając się wprowadzenia zmian w konstytucji, które umożliwiłyby prawo do odłączenia Północnych Włoch od terytorium Włoch. Postulaty Ligi przybrały inny kształt w 1996 r., kiedy głównym hasłem głoszonym przez legistów stała się idea oddzielenia Padanii od reszty kraju. Początkowo Padania miała nazywać się Republiką Północną i wchodzić w skład państwa o charakterze federalnym¹⁰. Na stolicę nowego „północnowłoskiego” państwa wybrano wówczas Mantuę. Zwolennicy separacji od pozostałej części Włoch uznali za flagę Padanii „Słońce Alp” w charakterystycznym dla nich zielonym kolorze, jako symbol sprzeciwu wobec rządów Rzymu i dążenia Północy do niezależnienia się. Za swój hymn narodowy wybrali partię chóralną „Va, pensiero” z opery Giuseppe Verdiego „Nabucco”. Wybór tej pieśni jako hymnu separatystów spotkał się z negatywną opinią znacznej części społeczeństwa, bowiem Verdi napisał ją z myślą o zjednoczeniu Włoch. W dniu 15 września 1996 roku Bossi ogłosił niezależność Federalnej Republiki Padanii, a w deklaracji niepodległości Padanii, można znaleźć nawiązanie do amerykańskiej Deklaracji Niepodległości z 1776 roku: „My, narody Padanii, uroczystie ogłaszamy: Padania jest federalną, niezależną i suwerenną Republiką” (cyt. za: Bankowicz 2007: s. 240). Wraz z nadejściem XXI w. Liga nie odstępowała od swoich postulatów związanych z wprowadzeniem federalizmu, zwłaszcza fiskalnego, jednakże nie prezentowała już oficjalnie tak radykalnego programu separatystycznego. Legiści dążyli do utworzenia państwa, w którym bogate regiony Północy kraju miałyby zagwarantowaną autonomię podatkową. Wśród innych pojawiają się też kwestie decentralizacji, to znaczy przekazania szerszych kompetencji władzom regionalnym. Liga Północna dąży do nadania większej wagi politycznej północnym regionom Włoch. Druga dekada XXI w. przyniosła zmianę w radykalnej linii partii. Dla zmiany stanowiska nie bez znaczenia było pojawienie się kryzysu migracyjnego. Liga Północna, dążąca niegdyś do oderwania północnej części kraju (jednym z dobitniejszych haseł był slogan „Rozbić Włochy lub umrzeć” – „*Disfare l'Italia o morire*”), obecnie nie nawołuje już tak silnie jak kiedyś do separatyzmu, pragnie natomiast stać się partią ogólnonarodową i bronić Półwysp Apeniński przed zalewem imigrantów. W grudniu 2014 r. nowy sekretarz partii Matteo Salvini założył w środkowych Włoszech komitety pod nazwą „My z Salviniem”, mające pomóc Lidze stać się partią ogólnonarodową. Obecnie najchętniej powtarzaniem sloganem partii jest: „Po pierwsze, Włosi!” – „*Prima gli Italiani!*” (cyt. za: Hlebowicz 2017).¹¹ Wprawdzie głównym wrogiem pozostaje nadal skorumpowane centrum w sensie instytucji rządowych, ale w partyjnej nagonce na obcych Włoch z Południa ustąpili miejsca „nielegal-

¹⁰ Pomysł ten narodził się 16 czerwca 1996 roku na zgromadzeniu Ligi w miejscowości Pontida.

¹¹ W marcu 2017 roku podczas wizyty na Lampedusie Salvini mówił: „Proponuję nowy projekt europejski: więcej pracy – mniej podatków, większe bezpieczeństwo – mniej nielegalnych imigrantów. Najpierw Włosi!”.

nym imigrantom". Jednocześnie Liga w swoim programie głosi potrzebę waloryzacji kultur i języków regionalnych na ziemiach padańskich. W swoim najtańszym wydaniu wywyższa „naszość” i „swojskość” ponad „ichność” i „inność”. W rozwiniętej postaci kieruje się ideologią wykluczającą, upatrującą w innych – obcych, a zarazem gorszych – wrogów czy zdrajców. Cechuje ją nie tylko niechęć wobec nielegalnych imigrantów i muzułmanów, ale także eurosceptycyzm (szerzej: Sondel-Cedarmas 2015: s. 395–411). Należy także podkreślić, iż Matteo Salvini negatywnie odnosząc się do unijnej polityki migracyjnej, legitymizuje natomiast odradzające się ruchy faszystowskie, jak *CasaPound Italia* (CPI)¹² czy *Veneto Fronte Skinheads* (VFS)¹³. Obecnie Liga sprzeciwia się istniejącemu prawu zakazującemu propagowania faszyzmu, żąda wręcz zniesienia ustawy z 1993 r. (tzw. Ustawa Mancino), która zabrania jego apologii¹⁴. Według Salviniego faszyzm i antyfaszyzm to kategorie przestarzałe, a właśnie to jego partii zdarza się wciągać na listy wyborcze członków skrajnej prawicy, którzy nie odżegnują się od tradycji faszystowskich. We włoskim parlamencie Liga ostro zwalcza natomiast projekt nadania obywatelstwa wychowanym we Włoszech dzieciom imigrantów.¹⁵ Według Salviniego zamknięcie granic przed imigrantami miałyby być rozwiązaniem problemów przeciętnego Włocha – od braku pracy i słabych zarobków po strach przed przestępczością.

Strategie komunikacji politycznej, wykorzystywana retoryka, ikonografia i język legistów nacechowane są negatywnymi emocjami, grubiaństwem i obcesowością. Przewodnym hasłem jest odzwierciedlanie nastrojów społeczności padańskiej, krytycznie nastawionej do Południa Włoch, pasywności Rzymu – „stolicy lenistwa” i problemu przerostu administracji. Dzisiejszy fanatyczny nacjonalizm partii nie przypomina tradycyjnego włoskiego ruchu narodowego z przetomu XIX i XX wieku, będącego wyrazem stanowiska części włoskiej prawicy wobec problemów transformacji państwa i społeczeństwa (szerzej: Sondel-Cedarmas 2013). Zatracił elementy charakterystyczne dla świadomości oraz dumy narodowej, przywiązanie do przynależności do dwóch rodzin, do małej lokalnej ojczyzny, ale przede wszystkim do większej politycznej wspólnoty włoskiej pod postacią państwa narodowego. Można uznać go za nowy nacjonalizm, młody i bezkompromisowy, ujawniający tradycje anarchistyczne oraz zatracający włoską tożsamość narodową. Jest to nacjonalizm ponowoczesny, czyli uciekający się do nienawiści i postprawdy, do ideologii mobilizacji mas wokół prostych haseł oraz identyfikujący się raczej z własną grupą etniczną, mityczną Padanią, a nie z całym narodem.

¹² *CasaPound Italia* to włoski ruch narodowo-rewolucyjny i neofaszystowski założony w 2003 r. przez Gianlukę Iannone. Jego członkowie określani są jako „faszyści trzeciego milenium”.

¹³ *Veneto Fronte Skinheads* to jedna z najstarszych organizacji nacjonalistycznych we Włoszech, istnieje od 1986 roku. W swoim programie odnosi się do ruchów neonazistowskich „skinheadów”.

¹⁴ Tzw. Ustawa Mancino przewiduje karanie gestów i działań propagujących ideologię nazistowsko-faszystowską oraz przeciwdziałanie nawoływaniu do przemocy i dyskryminacji ze względów rasowych, etnicznych, religijnych czy z powodu przynależności narodowej.

¹⁵ Dotyczy to projektu ustawy *ius soli* opracowanego przez Partię Demokratyczną (wł. *Partito Democratico*). Na mocy tej ustawy obywatelstwo Włoch otrzymałyby urodzone w tym kraju dzieci imigrantów, których co najmniej jeden rodzic przebywa we Włoszech legalnie od pięciu lat oraz nieletni, którzy przybyli przed ukończeniem 18 lat i mają za sobą co najmniej pięcioletni cykl szkolny. Liga Północna, aby zablokować projekt, złożyła w Senacie 50 tys. poprawek.

Regionalne referenda konsultacyjne w sprawie zwiększenia autonomii od państwa centralnego

Pomysł stworzenia „państwa padańskiego” i oddzielenia Padanii od reszty Włoch jako osobnej całości to próba tworzenia sztucznej rzeczywistości politycznej. Tak wykreowanego padańskiego państwa nie można przypisać do teorii długiego trwania¹⁶, bowiem nie posiada ono odrębnej historii, na którą mogłoby się powołać i nie pokrywa się z żadną zdefiniowaną historycznie całością (Aime 2012: s. 17). Jak stwierdził włoski badacz Giuseppe Gangemi, dużo sensowniejsze byłoby odłączenie np. dawnej Republiki Weneckiej, jako pewnej wspólnoty historycznej i kulturowej, a chęć domagania się autonomii przez byłą Republikę Wenecką podważyłoby rację istnienia Padanii, ostatecznie jej mit i unaocznilo pustość idei tożsamości padańskiej (Gangemi 2003: s. 142–155). Analizując różnorodne aspekty można stwierdzić, że tych „Północy” Włoch jest wiele, bowiem każdy region zaliczany do obszaru padańskiego cechuje się wewnętrzną różnorodnością. Dzisiejszy ruch dążący do separatyzmu i niepodległości jest tak naprawdę słaby w porównaniu do innych znanych europejskich ugrupowań regionalistycznych czy nacjonalistycznych, na przykład katalonizmu (szerzej: Grzechynka 2017). Hasła separatystyczne cieszą się coraz mniejszym zainteresowaniem wśród „Padańczyków”. Większość mieszkańców Północy woli pozostać we Włoszech, choć opowiada się za zwiększeniem uprawnień samorządowych. Za przejaw tego można uznać zorganizowane 22 października 2017 r. w Wenecji Euganejskiej i Lombardii regionalne referenda konsultacyjne w sprawie zwiększenia autonomii od państwa centralnego, „w ramach jedności narodowej”.¹⁷ Celem tych dwóch konsultacji zorganizowanych przez władze regionów, prezydenta Lombardii – Roberto Maroniego oraz Wenecji Euganejskiej – Luki Zaii, było zwrócenie się do swoich obywateli o „pozwolenie” na realizację projektu zwiększenia zasięgu kompetencji regionalnych, o których mowa w art. 116 konstytucji, regulującego relacje między państwem a autonomią regionalną (Konstytucja 2007).¹⁸ W tym kontekście artykuł ten został przywołany po raz pierwszy w historii Republiki Włoskiej.¹⁹ Należy jednak zaznaczyć, iż w tym wypadku

¹⁶ Długie trwanie to termin opracowany przez francuskiego historyka Fernanda Braudela oznaczający perspektywę czasową, w której dokonują się przemiany cywilizacyjne. Czas długiego trwania, charakterystyczny dla przemian struktur społecznych oraz dziejów cywilizacji to taki, w którym przedmiot badań obserwowany jest z perspektywy długiego okresu, czasem nawet kilku stuleci (Braudel 1999).

¹⁷ Zgodnie z sondażem Instytutu Badawczego Demos z października 2017 r. dotyczącego zapytania o chęć autonomii lub niepodległości regionów, zaledwie 9 proc. Lombardczyków opowiedziało się za ewentualną niepodległością, ale już 52 proc. za autonomią regionu. Podobnie sytuacja wygląda w Wenecji Euganejskiej – 15 proc. opowiedziało się za niepodległością, 72 proc. za autonomią (*La domanda ... W/W/W*).

¹⁸ Zgodnie z konstytucją regiony stanowią jednostki autonomiczne służące wyzwolaniu i wykorzystywaniu inicjatyw społecznych, w szczególności lokalnych. Są więc przeciwstawieniem centralizacji władzy państwowej. Nie jest to niezgodne z zapisem włoskiej konstytucji, a konkretnie z artykułem 5, który potwierdza jedność i niepodzielność Republiki, jednak popiera i szanuje samorząd terytorialny, urzeczywistniając tym samym zasady decentralizacji (Konstytucja 2007).

¹⁹ Jest to bardzo specyficzny przypadek, wprowadzony wraz z reformą Konstytucji w 2001 r., zgodnie z którą pozwala się regionom o zrównoważonym budżecie zwrócić się do rządu centralnego o powierzenie im dodatkowych kompetencji (oprócz tych, które są powierzone wszystkim regionom o zwykłym statusie w tytule V Konstytucji). Warto zauważyć, iż nie było potrzeby przeprowadzania tego typu referendum, ponieważ – dla przykładu region Emilia-Romania w lipcu 2017 r. uruchomił procedurę

obydwa referenda nie miały nic wspólnego z ewentualną secesją Lombardii czy Wenecji Euganejskiej od Włoch, w porównaniu z prawdopodobną secesją Katalonii od Hiszpanii, gdzie w dniu 1 października 2017 r. odbyło się nieuznawane przez rząd w Madrycie referendum dotyczące niepodległości Katalonii.²⁰ Inicjatorzy referendum w dwóch regionach północnych Włoch podkreślali natomiast, iż nie mają nic wspólnego z niepodległościowym ruchem katalońskim, dążą oni tylko do autonomii: większej władzy, większych kompetencji i federalizmu fiskalnego, a nie niezależności. Referenda dotyczyły możliwości bardziej autonomicznego działania w sposób przewidziany w Konstytucji, podobnie jak ma to miejsce w przypadku regionów o szczególnym statusie (Friuli-Wenecja Julijska, Trydent-Górna Adyga, Dolina Aosty, Sardynia, Sycylia).²¹ Warto wskazać tutaj wstępne rozróżnienie pomiędzy aktywnością włoskich ruchów dążących do uzyskania większej autonomii od państwa centralnego z działaniami na rzecz niepodległości Katalonii. Widoczna jest wyraźna odmienność włoskich ruchów regionalnych od ruchu separatystycznego w Katalonii. Faktem jest, że Katalończycy jako grupa uznająca się za naród, nie podkreślają tylko kwestii własnej odrębności finansowej czy tożsamości regionalnej, jak ma to miejsce we Włoszech. Ich działania wynikają przede wszystkim z trudnych na przestrzeni wieków relacji hiszpańsko-katalońskich, a co za tym idzie, z odrębności w aspekcie politycznym czy też językowym (Grzechynka 2017: s. 294).

Wynik referendum w sprawie autonomii Wenecji Euganejskiej był jednoznaczny: zdecydowana większość (z odsetkiem 98,1 proc.) opowiedziała się za zwiększeniem autonomii. Udział uprawnionych wyborców wynosił 57,2 proc. W Lombardii propozycję władz regionalnych dotyczącą autonomii regionu poparto 95,29 proc. przy nieco mniejszej niż w *Veneto* frekwencji 38,25 proc. Referenda miały przede wszystkim wymiar symboliczny, a ich wynik nie jest prawnie wiążący. W sprawie procedury przyznania większej autonomii ostatnie słowo leży w gestii państwa. Należy jednak zauważyć, iż konsultacje miały ważny aspekt polityczny. Władze obu regionów chcą wykorzystać korzystny dla nich wynik jako argument w rozmowach z rządem w Rzymie na temat większej autonomii, zwłaszcza fiskalnej. Zgodnie z konstytucją Włoch, która przewiduje, że wszystkie regiony mogą prosić rząd o większe kompetencje w różnych kwestiach, mają do tego prawo. Należy jednak pamiętać, iż konstytucja nie przewiduje możliwości prowadzenia autonomicznej polityki fiskalnej przez regiony. Obszarami, którymi władza centralna może dzielić władzę z regionami, są np. ochrona zdrowia, stosunki z innymi państwami, edukacja, handel zagraniczny, czy koordynacja rynku pracy. Negocjacje w sprawie większej autonomii będą odbywać się zgodnie z założeniami określonymi w art. 116 i 117 Konstytucji. Według

przewidzianą w art. 116 Konstytucji bez referendum. Krytycy argumentują taką decyzję próbą propagandy Ligi Północnej, która sprawuje władzę zarówno w Wenecji Euganejskiej, jak i Lombardii.

²⁰ Głosowało wówczas około 2,26 miliona osób, z których 90 proc. opowiedziało się za niepodległością Katalonii.

²¹ Rozróżnienia na regiony specjalne i zwykłe oznacza, że ich pozycja nie jest jednakowa. Regiony o szczególnym statusie posiadają większą autonomię prawną i finansową. Różnica dotyczy także statutów, które mogą odbiegać od zapisów konstytucjonalnych. Regiony te mogą zachować swój język, kulturę, stanowić własną gospodarke. Ponadto dwa regiony – Trydent-Górna Adyga oraz Dolina Aosty są oficjalnie dwujęzyczne – poza włoskim, oficjalnym językiem jest tam odpowiednio język niemiecki i francuski.

ustawy zasadniczej, po zawarciu porozumienia z rządem w Rzymie w tej sprawie, musi ono jeszcze zostać zaaprobowane przez obie izby parlamentu absolutną większością głosów (Machelski 2019). Władze regionalne zdają sobie sprawę, że Wenecja Euganejska i Lombardia nie będą mogły stać się od razu regionami o szczególnym statusie, gdyż do tego wymagane byłoby wprowadzenie poprawki do konstytucji. Niewątpliwie świadczy to jednak o radykalizowaniu się nastrojów społecznych, a chęć uzyskania większej autonomii może stać się pierwszym krokiem prowadzącym do separatyzmu w przyszłości. Prowadzoną przez Ligę Północną politykę można uznać za sposób tworzenia nacjonalizmu rewolucyjnego, rozpoczynającego budowę ruchu separatystycznego przez autonomiczną władzę lokalną i wszystkie jej instytucje oraz przez politykę historyczną i kulturalną.

Warto zwrócić uwagę na dwa prądy wewnątrz Ligi Północnej. Budowanie wspólnej linii dotyczącej potencjalnej autonomii nie jest zadaniem łatwym, w momencie, gdy trudno utrzymać jednolitą linię wewnątrz samej partii. Legiści są podzieleni. Prezydenci regionów Wenecja Euganejska oraz Lombardia (Luca Zaia i Roberto Maroni) wraz z pierwotnym przywództwem partii utrzymują stanowisko, że kwestia separatyzmu, bądź większej autonomii powinna pozostać najważniejszym punktem w programie Ligi. Umberto Bossi, wspomniany wcześniej założyciel Ligi Północnej, po październikowym referendum podkreślał konieczność utrzymania prymatu niepodległości, twierdząc, że „zwiększona autonomia blokuje niepodległość”. Natomiast obecny sekretarz federalny partii, Matteo Salvini uznał październikowe referendum za lekcję demokracji dla całej Europy. Nawotywał, że podobną drogę, jaką obrały Wenecja Euganejska i Lombardia, drogę pokojową, prawną i konstytucyjną, mogą obrać wszystkie regiony, od północy do południa. Należy jednak pamiętać, że Salvini dąży do przekształcenia Ligi w radykalno-prawicową partię na wzór francuskiego Frontu Narodowego. W tym celu rezygnuje, przynajmniej częściowo, ze starych sloganów nawołujących do autonomii, niepodległości i separatyzmu, które zgodnie z jego obecną wersją polityki mogą potencjalnie blokować wzrost partii w centrum i na południu Włoch.

Jeden z badaczy włoskiego separatyzmu, Roberto Biorcio, stwierdził, iż „Padania istnieje, gdyż istnieje Liga Północna, nie odwrotnie” (Aime 2012: s. 17). Giovanna Campani uważa natomiast, iż powstanie i rozwój Ligi Północnej związany jest z tematyką mniejszości narodowych i etnicznych we Włoszech. Legiści głoszą populistyczne hasła obrony interesów i kultury północnych regionów kraju, którym zagrażają mniej rozwinięte obszary południowe. Odwołując się do tezy Campani można stwierdzić, iż Liga Północna jest „idealnym typem wspólnoty wyobrażonej”, którą opisał Benedict Anderson (Anderson 1997).²² Tożsamość padańska, która stała się unifikatorem „narodu padańskiego”

²² Mówiąc o narodzie czy przynależności narodowej często spotyka się tezy o tym, że są one pewnego rodzaju reliktem kulturowym. Jak stwierdził Benedict Anderson w koncepcji „Wspólnot wyobrażonych”, owe wspólnoty ujawniały zasadę tworzenia się narodów przez zaszczepianie ludziom wyobrażenia o ponadlokalnej wspólnotcie, jaką tworzą. Pokazały też kreatywny charakter wyobraźni, która potrafiła wiązać abstrakcyjne kategorie narodu, państwa i narodowej ojczyzny z jakimś realnym obszarem. Jednocześnie wskazywała tożsamość jako konieczną, spoiwo narodu. Wspólnota jest wyobrażona, ponieważ jej członkowie nigdy nie znają większości swych rodaków, nie spotykają ich ani też nic o nich

wykreowano łącząc kwestię regionalizacji i federalizacji z ksenofobicznym populizmem. Campani zwraca też uwagę na różnice pomiędzy sytuacją mniejszości, które zasadnie domagają się praw i ochrony swojego dziedzictwa kulturowo-językowego a Ligą, która wysuwa swe postulaty bezzasadnie. Oczekiwanie uzyskania autonomii i procesy zachodzące w północnych obszarach przygranicznych nie należy porównywać z „wymyślaniem Padanii” przez Ligę (Campani 2008: s. 52). Autorka podkreśla, iż „Liga Północna nie może być postrzegana jako ruch mniejszościowy: jej odwoływanie się do etno-językowych i kulturowych cech ludu padańskiego nie ma nic wspólnego z pamięcią historyczną grupy, której pamięć stanowi fundament dla roszczeń mniejszości i ich kultur” (Campani 2008: s. 164). Liga, kreując swój program cechujący się mentalnością raczej zamkniętą i zaściankową, opowiada się bardziej za społeczeństwem etnicznym niż obywatelskim (Struska 2008: s. 97–105). Można stwierdzić, że Liga jedynie „wymyśliła” Padanię, znalazła dla niej historię, korzenie, symbole, wroga do zwalczania oraz cel do osiągnięcia. Ideę padańskości można wpisać w koncepcję tradycji wynalezionej Erica Hobsbawma, która w ujęciu brytyjskiego historyka służy budowaniu wspólnej tożsamości narodowej przez działania o charakterze rytualnym, bądź symbolicznym, co doprowadza często do mitologizowania relacji jednostki z przeszłością (Hobsbawm, Ranger 2008: s. 10)²³. Sympatycy Ligi Północnej sięgają do historii i mitów o charakterze plemiennym w celu podkreślenia wspólnoty kulturowej ziem padańskich. Pośród elementów mitologii, do której odwołują się działacze Ligi, centralne miejsce zajmuje rzeczne bóstwo Po, czyli rzeka Pad. Sakralizacja rzeki, od której nazwę przyjęła Padania, to ważny element padańskiej tożsamości. Włoski antropolog Marco Aime nazywa ideologię Ligi Północnej kulturowym i tożsamościowym fundamentalizmem. Zwolenników Padanii nazywa „zielonymi plemionami Północy” i wskazuje, że przynależność do grupy jest definiowana w kategoriach etniczno-plemiennych, zgodnie z którymi *etnia* jest całością naturalną, a lud (*popolo*) jest przeciwstawny państwu narodowemu (Aime 2012 : s. 21).

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie problemu włoskiej tożsamości narodowej na przykładzie Padanii, ze szczególnym uwzględnieniem referendum w Wenecji Euganejskiej oraz Lombardii z października 2017 r. w sprawie zwiększenia autonomii tych regionów. Po przeszło 155 latach od zjednoczenia Włoch pojawia się nadal kwestia włoskiej tożsamości narodowej osłabianej przez regionalne ruchy separatystyczne bądź ruchy dążące do uzyskania większej autonomii od państwa centralnego. Kwestia ta pozostaje wciąż otwartym problemem, zagadnieniem skłaniającym do refleksji oraz podejmowaniem prac badawczych w tym zakresie. Włochom nie do końca udało się zbudować jednolity, równomiernie rozwijający się naród. Wielu badaczy ciągle jeszcze uważa, że Włochów trzeba nadal „tworzyć” i rozwiązywać problem wło-

nie wiedzą, a mimo to w swych umysłach tworzą obraz wspólnoty.

²³ Działania te mają wpajać ludziom pewne wartości i normy zachowania przez ciągłe repetycje – co się rzeczy sugeruje kontynuowanie przeszłości (Hobsbawm, Ranger 2008: s. 10).

skiej tożsamości, a raczej problem jej braku. Od chwili politycznego zjednoczenia kraju po czasy współczesne istnieje rozbudzona dyskusja na temat separatyzmu włoskich regionów, czy dążenia do większej autonomii. Postawione w niniejszym artykule pytania badawcze posłużyły pozytywnej weryfikacji sformułowanej we wstępie hipotezy, zakładającej osłabienie poczucia włoskiej tożsamości narodowej na rzecz tożsamości regionalnej. Po pierwsze: już w latach 90-tych XX w. wraz z pojawieniem się Umberto Bossiego i założeniem Ligi Północnej odnowił się kryzys polityczny ukazujący niestabilną konstrukcję nie tylko włoskiej państwowości, ale i tożsamości. Ujawniło się niebezpieczeństwo separatyzmu i braku integralności wskutek konfliktów wewnętrznych i podkreślania odrębności poszczególnych części kraju. Towarzyszy temu podkreślanie wyższości Północy nad Południem Włoch. Włoscy badacze zwracają uwagę, że jedną z kluczowych przyczyn sukcesu Ligi Północnej, a także osłabiającej się współcześnie tożsamości narodowej jest „nierozwiązanie przez państwo włoskie w całym okresie jego istnienia tak zwanej kwestii narodowej” (cyt za: Bankowicz 2007: s. 241). Po drugie: faktem jest, iż nie można zaprzeczyć istniejącemu zróżnicowaniu regionalnemu w kwestii gospodarki narodowej, z podziałem na obszary relatywnie wysoko lub słabo rozwinięte. Jak to plastycznie określono, „północna część Włoch może pod tym względem zostać porównana nawet z gospodarkami takich krajów jak Szwajcaria czy Norwegia, w których średnie dochody *per capita* przewyższają poziom każdego państwa Unii Europejskiej” (Dobroczyński 2002: s. 3). Jednakże – po trzecie: należy zaznaczyć, iż działające na Północy kraju regionalne ruchy dążące do uzyskania większej autonomii od państwa centralnego czy też do potencjalnego oddzielenia północnej części kraju, utożsamianej z Padanią, hamują politykę ogólnej stabilizacji i rozwoju Włoch oraz wpływają negatywnie na poczucie włoskiej tożsamości narodowej. Skutkują bowiem niestabilnością systemu politycznego i społecznego Włoch. Po czwarte: wpływ skrajnych stanowisk Ligi Północnej na wzmocnienie tendencji separatystycznych we Włoszech ulega znacznemu wzmocnieniu powodując negatywne implikacje dla regionalizmu nie tylko włoskiego, ale i europejskiego. Przejawia się to osłabieniem tożsamości narodowej na rzecz lokalnego patriotyzmu, identyfikacji bardziej z własnym regionem i małą ojczyzną, niż z narodem jako całością. Nie pozostaje to bez znaczenia, biorąc pod uwagę fakt, że liczba uprawnionych do głosowania w regionalnych referendach wynosiła ok. 12 mln, co stanowi jedną piątą włoskiego społeczeństwa. Włosi w obliczu kryzysu na geopolitycznej mapie Europy, objawiającego się wspomnianymi we wstępie artykułu zdarzeniami, jak Brexit czy katalońskie referendum niepodległościowe, decydują się „bronić” tożsamości regionalnej, zostawiając tożsamość narodową, czy też w szerszym spectrum europejską, na marginesie.

Małgorzata Maria Fijat – magister europeistyki UJ, *dottore magistrale in Studi Europei* Uniwersytetu Padewskiego. Przygotowuje rozprawę doktorską w Zakładzie Polityki i Kultury Krajów Śródziemnomorskich Instytutu Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego na temat Padanii. Zainteresowania badawcze: polityka, kultura i społeczeństwo współczesnych Włoch.

Małgorzata Maria Fijał – MA in European Studies from the Jagiellonian University, *dottore magistrale* in European Studies from University of Padova. She is preparing a doctoral dissertation at the Department of Mediterranean Politics and Culture of the Institute of European Studies of the Jagiellonian University on the topic of Padania. Research interests: politics, culture and society of contemporary Italy.

➔ Bibliografia

- AIME Marco (2012), *Verdi tribù del Nord, La Lega vista da un antropologo*, Roma.
- ANDERSON Benedict (1997), *Wspólnoty wyobrażone, rozważanie o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków.
- BALDI Brunetta (2003), *Stato e territorio: federalismo e decentramento nelle democrazie contemporanee*, Roma 2003.
- BAGNASCO Arnaldo (1994), *Regioni, tradizione civica, modernizzazione italiana: un commento alla ricerca di Putnam*, "Stato e mercato", no. 40(1).
- BANKOWICZ Marek (2007), *Włoska tożsamość narodowa a kontekst europejski*, w: Irena Stawowy-Kawka(red.), *Niemcy, Europa, Świat: studia międzynarodowe. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Erhardowi Cziomerowi*, Kraków.
- BARBAGALLO Francesco (2001), *Italy. The idea and the reality of the nation*, "Journal of Modern Italian Studies", 6(3).
- BIELAŃSKI Stefan (2002), *Dzieje włoskich państw regionalnych w kontekście tradycji federalizmu we Włoszech* w: Stefan Bielański, *Tradycje federalizmu we Włoszech. Studia nad włoskim piśmiennictwem historyczno-politycznym XVIII i XIX wieku ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Carlo Cattaneo*, Kraków.
- BRAUDEL Fernand (1999), *Historia i trwanie*, Warszawa.
- CAMPANI Giovanna (2008), *Dalle minoranze agli immigranti. La questione del pluralismo culturale ereligioso in Italia*, Milano.
- CLARK Martin (2009), *Współczesne Włochy. 1871-2006*, tłum. Tomasz Wituch, Warszawa.
- DEMOS&PI (WWW), <http://www.demos.it> (29.09.2017).
- DOBROCHYŃSKI Michał (2002), *Włochy: posegmentowane mocarstwo europejskiego południa*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2-3.
- DOMÁ NUNCH (WWW), <http://domanunch.org> (28.09.2017)
- GABACCIA Donna (2003), *Emigranti. Lediaspore degli italiani dal Medioevo a oggi*, Torino.
- GABACCIA Donna (2006), *Global Geography of 'Little Italy': Italian Neighbourhoods in Comparative Perspective*, "Modern Italy", 11(1).
- GACA Andrzej, WITKOWSKI Zbigniew (2012), *Podstawy Ustroju Konstytucjonalnego Republiki Włoskiej*, Toruń.
- GANGEMI Giuseppe (2003), *Federalismo e secessionismo nel dibattito politico-culturale italiano*, w: Gaspare Nevola (a cura di), *Altre Italie, Identità nazionale e regioni a statuto speciale*, Roma.
- GENTILE Emilio (2010), *Né stato né nazione, Italiani senza meta*, Roma-Bari.
- GENTILE Emilio (2011), *Italiani senza padri. Intervista sul Risorgimento*, a cura di Simonetta Fiori, Roma-Bari.
- GIEROWSKI Józef Andrzej (2005), *Historia Włoch*, Wrocław.

- GOLEMO Karolina (red.) (2013), *Włochy wielokulturowe. Regionalizmy, mniejszości, migracje*, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- GROSSE Tomasz (2000), *Polityka regionalna UE i jej wpływ na rozwój gospodarczy. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i wnioski dla Polski*, Warszawa.
- GRZECHYNKA Agnieszka (2017), *Doktryna katalonizmu a współczesna polityka językowa Katalonii wobec imigrantów*, Kraków.
- HLEBOWICZ Bartosz (2017), *Po pierwsze, Włochy. Skrajna prawica skręca ku nacjonalizmowi*, „Gazeta Wyborcza”, 27.09.2017.
- HOBBSAWM Eric, RANGER Terence (red.) (2008), *Tradycja wynaleziona*, Kraków.
- KONSTYTUCJA Republiki Włoskiej z 27 grudnia 1947 r. (2007), tłum. Zbigniew Witkowski, Warszawa.
- KOZŁOWSKA Maja (2012), *Model państwa regionalnego w Unii Europejskiej: we Włoszech i w Hiszpanii*, Wrocław.
- LA DOMANDA di autonomia e indipendenza (WWW), Demos&Pi, <http://www.demos.it> (10.11.2017)
- LEGA NORD (WWW), <http://www.leganord.org> (10.11.2017)
- MACHELSKI Zbigniew (2010), *System polityczny Włoch*, Warszawa.
- MACHELSKI Zbigniew (2013), *Włochy: między autonomia lokalna, unitaryzmem, regionalizmem i federalizmem*, w: Stanisław Sulowski, Jarosław Szymanek (red.), *Ustrój polityczny państwa. Polska, Europa, Świat*.
- MACHELSKI Zbigniew (2019), *Dwuizbowy parlament i reformy instytucjonalne w Republice Włoskiej*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2019.
- MAGOSKA Maria (2004), *Kultura polityczna we Włoszech*, w: Teresa Sasińska-Klas, Agnieszka Hess (red.), *Media a integracja europejska*, Kraków.
- MAINARDI Roberto (1998), *L'Italia delle regioni. Il Nord e la Padania*, Milano.
- MAŁEK Anna (2013), *Włoski patchwork-zróżnicowanie etniczno-językowe*, w: Karolina Golemo (red.), *Włochy wielokulturowe. Regionalizmy, mniejszości, migracje*, Kraków.
- MIGLIO Gianfranco, VENEZIANI Marcello (1997), *Padania, Italia, lo Stato nazionale è soltanto in crisi o non è mai esistito?*, Firenze.
- MISIUDA-REWERA Witold (2005), *Włochy Republika Autonomii*, Lublin.
- PATRIARCA Silvana (2010), *Italianità. La costruzione del carattere nazionale*, Roma-Bari 2010.
- PUGLIESE Enrico (2002), *L'Italia tra migrazioni internazionali e migrazioni interne*, Bologna, 2002.
- PUTNAM Robert (1995), *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków.
- SŁUGOCKI Janusz (2005), *Organizacja i funkcjonowanie administracji publicznej we Włoszech. Zagadnienia administracyjnoprawne*, Szczecin.
- REPUBBLICA VENETA (WWW), <http://www.mlrv.org/main/> (28.09.2017).
- SONDEL-CEDARMAS Joanna (2011), *Problemy Risorgimento w kulturze politycznej współczesnych Włoch*, w: Monika Łukasik, Dawid Mickiewicz (red.), *W murach Wiecznego Miasta – między państwem a Kościołem*, Kraków.
- SONDEL-CEDARMAS Joanna (2013), *Nacjonalizm włoski. Geneza i ewolucja doktryny politycznej 1896-1923*, Kraków.
- SONDEL-CEDARMAS Joanna (2015), *Eurosceptycyzm skrajnej prawicy na przykładzie włoskich ugrupowań neofaszystowskich we Włoszech*, w: Rodzina Europa. Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku, Malewski Henryk, Fiktus Paweł, Marszał Maciej (red.), Wrocław.

STATUT Ligi Północnej z 2015 r. – Statuto della Lega Nord 2015, <http://www.leganord.org/index.php/component/phocadownload/category/3> (29.09.2017).

STRUSKA Dorota (2008), *Między unitaryzmem a federalizmem. Ewolucja współczesnej myśli i praktyki ustrojowej Włoch*, Warszawa.

VISETTI Giampaolo (2009), *Ex Italia: Viaggio nel Paese che non sa più' chi è*, Milano.

UNITÀ POPOLARE VENETA (WWW), <http://upveneta.blogspot.com> (28.09.2017).

ZAKRZEWSKA Janina (1974), *Włochy. Zarys ustroju*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

ZULIN Giuliano, MION Matteo (2017), *Venexit*, Editori del Veneto, Martellago.